LAUSUNTO

Helsinki 14.10.2024

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Viite: HE 109/2024 vp

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025. Teema: Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen tilanne

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 250 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä noin 60 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: pääsihteeri Vertti Kiukas, vertti.kiukas@soste.fi, p. 040 592 4287

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE kiittää kutsusta tulla kuulluksi eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaan sosiaali- ja terveysalan järjestöjen tilanteesta.

Lausunnon keskeiset viestit:

- Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseksi valtionavustusten taso on taattava pitkäjänteisesti ja ennakoitavasti. Tulevien vuosien leikkaukset on peruttava tai vähintäänkin kohtuullistettava.
- Leikkausten kohdentamisen periaatteista on keskusteltava järjestöjen kanssa, jotta leikkaukset pystytään kohdistamaan vähiten perustoimintaa haittaavalla tavalla. Nyt annettu STEAn esitys tuli järjestöille täytenä yllätyksenä, mikä tuntuu sanelupolitiikalta.
- Rahoituksen pienentyessä valtionavustuskäytänteiden uudistustarve korostuu entisestään. Hallinnollisen taakan keventämisessä on päästävä ripeästi eteenpäin STM/STEA:ssa, kuten sosiaali- ja terveysvaliokuntakin linjaa mietinnössään.
- Avustuksissa on siirryttävä kohti yleisavustuksia eli suurempia kokonaisuuksia. Järjestöille on annettava vapaampi mahdollisuus kohdentaa saamiaan avustuksia sääntöjensä tarkoituspykälän toteuttamiseksi jäsentensä päättämällä tavalla sekä mahdollistaa omien tulojen hankkiminen avustusjärjestelmän siitä rankaisematta.
- Kehysriihessä ja Kansalaisjärjestöstrategiassa linjattu yksityishenkilöiden ja yhteisöjen lahjoitusten verovähennysoikeus on laajennettava koskemaan kaikille järjestöille tehtäviä lahjoituksia.

1. VALTIONAVUSTUSTUSLEIKKAUKSET VAIKEUTTAVAT IHMISTEN SAAMAA APUA JA TUKEA

Sosiaali- ja terveysjärjestöt edistävät sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä, ehkäisevät ongelmia sekä vahvistavat sisäistä turvallisuutta ja kansalaisten osallisuutta. Järjestöt vahvistavat kansalaisten mielenterveyttä, ehkäisevät päihdeongelmia ja auttavat haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, kuten lapsia, nuoria, vanhuksia, vammaisia ja maahanmuuttajia. Tätä auttamis- ja vertaistoimintaa ei julkinen tai yksityinen sektori pääsääntöisesti tarjoa.

Sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoitus on Suomessa keskeisesti julkisen sektorin varassa. Valtionavustukset terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen (ns. STEA-avustukset) ovat suurimmalle osalle alan yhdistyksistä ja säätiöistä merkittävin rahoituksen lähde.

Ensi vuonna valtionavustuksia leikataan viidenneksellä eli noin 80 miljoonalla eurolla nykytasoon verrattuna (384 miljoonaa euroa) ja kolmanneksella eli 130 miljoonalla eurolla vaalikauden loppuun mennessä.

SOSTE toteutti toukokuussa laajan kyselyn sosiaali- ja terveysjärjestöille, jossa selvitettiin, miten hallituksen suunnittelemat leikkaukset voisivat vaikuttaa niiden toimintaan. Kyselyyn kertyi noin 160 konkreettista esimerkkiä, jotka kuvaavat, miten leikkaukset voivat heikentää hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä eri puolilla maata. Kysely paljastaa, että jos järjestöt joutuisivat supistamaan tai jopa lopettamaan palvelunsa, niin monet palveluiden parissa olleet

ihmiset jäisivät ilman kaipaamaansa apua. Tämä lisäisi painetta julkiselle sektorille, joka jo nyt kamppailee rahoituskriisin kanssa.

Tuore Järjestöbarometri vahvistaa samaa viestiä: järjestöleikkaukset osuvat toteutuessaan kipeästi järjestöjen ydintoimintaan, kuten neuvontaan ja tiedonvälittämiseen sairaudesta, vammasta tai elämäntilanteesta, kouluttamiseen, kohtaamiseen sekä ehkäiseviin toimintamuotoihin. Erityisen uhkaavalta näyttää vertaistuen ja vapaaehtoistoiminnan jatkuvuus sekä matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen säilyminen.

Leikkausten vaikutukset tulevat näkymään kasvavina sote-menoina ja ihmisten pahoinvointina. On hyvä huomata, että sosiaaliturvaan ja palveluihin tällä hallituskaudella tehtävät leikkaukset kohdistuvat pitkälti samoihin ihmisiin, kuin järjestöleikkauksetkin välillisesti osuvat. Tämän päivän säästöt näkyvät siten huomisen kustannuksina.

Niukkenevien resurssien aikana on tärkeää, että järjestöt myös itse miettivät uusia tapoja toimia. SOSTEn hallitus käynnisti elokuussa kaksi uutta hanketta, joiden tavoitteena on tarjota lisää tietoa ja työkaluja sosiaali- ja terveysjärjestöjen tulevaisuustyön tueksi. Hallintopalvelu-hankkeen tavoitteena on löytää järjestöille käytännön keinoja, joilla järjestöt voivat alentaa hallinto- ja toimitilakulujaan.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhdistymisten kartoittamishankkeessa puolestaan selvitetään sote-järjestöjen yhdistymisvalmiutta. Molempien hankkeiden tarkoituksena on tarjota SOSTEn jäsenistölle työkaluja reagoida aleneviin valtionavustuksiin.

Hankkeessa teetetyn kyselyn perusteella käytännössä kaikki vastanneet ovat valmiita harkitsemaan yhteistyötä jonkin tukitoiminnon osalta (esim. taloushallinto, toimitilat, ICT, HR jne.) Yhdistymisiä oman liiton sisällä on valmis harkitsemaan 23 järjestöä ja yhdistymisiä muiden järjestöjen kanssa 57 järjestöä eli 40 prosenttia vastaajista.

SOSTE korostaa:

- SOSTE korostaa, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseksi viime kaudella solmitusta parlamentaarisesta sovusta on pidettävä kiinni. Valtionavustusten taso on turvattava pitkäjänteisesti ja leikkaukset peruttava tai vähintään kohtuullistettava.
- Leikkausten vaikutukset järjestöjen toimintaan tulisi arvioida huolellisesti etukäteen. Kokonaisvaltainen arviointi on mahdotonta niin kauan kuin suunnitelluista leikkauksista ei ole täyttä läpinäkyvyyttä, vaan tiedottaminen jää pitkälti järjestöjen itsensä vastuulle.

2. LEIKKAUSTEN KOHDENTUMISESTA EI VOI PÄÄTTÄÄ OHI JÄRJESTÖJEN

Hallituspuolueet linjasivat syyskuussa avustusleikkausten kohdentamisesta osana vuoden 2025 valtion talousarvion valmistelua. Ottaen huomioon maan hallituksen keväällä tekemät päätökset ja STEAn aiemmat puheet, linjaukset olivat suuri yllätys, negatiivinen sellainen.

Yllätyksenä tuli myös prosessi, jolla linjaukset tehtiin ja julkistettiin. STEA on lailla perustettu ja tietoisesti sijoitettu erilleen sosiaali- ja terveysministeriön (STM) suorasta linjaorganisaatiosta.

Nyt kuitenkin on ilmeistä ja ministeriön tiedotteessa selkeästi todetaan, että nämä leikkauslinjaukset on tehty poliittisessa prosessissa, eivät STEAn itsenäisenä, poliittisesta ohjauksesta riippumattomana prosessina. Lakiin rakennettu palomuuri on siis murrettu.

Kevään kehysriihessä linjattiin, että painopistettä siirretään yleisavustuksiin ja samalla ryhdytään purkamaan hallinnollista taakkaa ja lisätään järjestöjen mahdollisuuksia tehdä omia tuottoja. STEA taas on todennut aiemmin, ettei pidä tarkoituksenmukaisena juustohöylän käyttöä. SOSTE on tukenut näitä linjauksia.

Vaikka ensi vuonna säästöt tehdään pitkälti hanke- ja investointiavustuksista (noin 60 miljoonaa euroa), suurin leikkausprosentti kohdistuu nimenomaan yleisavustuksiin ja täysin matemaattisesti juustohöylällä, ottamatta huomioon vaikuttavuutta tai yhteiskuntapoliittista tarvetta.

Yli miljoonan euron yleisavustuksiin tehdään 19 prosentin leikkaus, ja alle 200 000 euron yleisavustuksia ei leikata lainkaan. Yli miljoonan euron yleisavustuksia saivat viime vuonna muun muassa Mieli ry, Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry, Mielenterveyden keskusliitto, A-klinikkasäätiö, Kehitysvammaisten tukiliitto, Kehitysvammaliitto ja Invalidiliitto.

Rahoittaja on aiemmin pyrkinyt edistämään järjestöjen yhdistymistä ja siihen on ollut myös porkkanarahaa tarjolla. Tämä on luonnollisesti johtanut avustussummien kasvuun. Nyt siitä rangaistaan. Avustuksia on korotettu myös yhteiskunnallisen tarpeen tai laadukkaan toiminnan perusteella – näistäkin nyt rangaistaan.

SOSTE korostaa:

- Järjestöjen on voitava itse päättää leikkausten kohdentamisesta, jotta ne haittaavat toimintaa mahdollisimman vähän. Leikkausten kohdentamisen periaatteista on käytävä yhteinen keskustelu järjestöjen kanssa.
- Aleneva avustustaso on kirjattava järjestökohtaisesti STEAn ehdollisiin avustussuunnitelmiin, jotta valtionavustustoiminnan yhteydessä mainittu ennakoitavuus toteutuu käytännössä.

3. SUUREMMAT AVUSTUSKOKONAISUUDET KEVENTÄVÄT HALLINNOSTA TAAKKAA

Sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi tuoreessa mietinnössään (StVM 9/2024 vp) pitävänsä tärkeänä, että *STM selvittää nykyisiin avustusmenettelyihin sisältyvän hallinnollisen taakan vähentämistä erityisesti sosiaali- ja terveysjärjestöjen näkökulmasta ja valmistelee sitä koskevat mahdolliset lainsäädännön muutokset.*

SOSTE pitää tätä linjausta erittäin tärkeänä. Avustusmäärän merkittävästi supistuessa STM/STEAssa on välttämätöntä ryhtyä toimeen järjestöjen hallinnollisen taakan vähentämiseksi. VM-vetoisen valtionavustuslain uudistamisen mahdollisia tuloksia ei pidä jäädä odottamaan, koska nämä prosessit jäävät helposti ylätasoiksi, eivätkä pysty pureutumaan ministeriökohtaisiin kysymyksiin.

Hallinnollista taakkaa on tehokkainta vähentää siirtymällä kohti suurempia avustuskokonaisuuksia eli yleisavustuksia. Isommat avustuskokonaisuudet antavat

mahdollisuuden myös toiminnan sisältöjen painotusten muutoksille ja uuden luomiselle ilman hankkeita.

SOSTE korostaa:

- STEA-avustusten painopiste on siirrettävä järjestöjen perustyöhön eli yleisavustuksiin ja kohdennettuihin yleisavustuksiin. On tavoiteltavaa, että jatkossa järjestöjä tuettaisiin yhdellä avustusmuodolla.
- Avustusasetuksen 10 §:ään olisi tehtävä lisäys, jonka mukaan toiminta-avustukset tulee myöntää pääsääntöisesti yhtenä yleisavustuksena ja että yleisavustuksen ja kohdennettujen yleisavustusten samanaikaisen käytön tulee rajoittua poikkeuksellisiin tilanteisiin.
- Yleisavustusten myöntäminen lisää vaikuttavuutta sekä parantaa tuottavuutta, kun järjestöjen hallinnollinen taakka kevenee.

4. LAHJOITUSTEN VEROVÄHENNYSOIKEUDEN LAAJENTAMINEN

Kevään kehysriihessä linjattiin, että nykyisin käytössä oleva lahjoitusten verovähennysoikeus laajennetaan koskemaan nuoriso-, liikunta-, urheilu-, kulttuuri- ja tietyt ehdot täyttäville lapsijärjestöille tehtäviä lahjoituksia. Kesäkuussa hyväksytyn Kansalaisjärjestöstrategian mukaan lahjoitusvähennys koskisi sekä yksityishenkilöiden että yritysten ja yhteisöjen tekemiä lahjoituksia.

SOSTE haluaa huomauttaa, että verovähennyksen toteutuminen kehysriihen päätöksen mukaisesti asettaisi järjestöt huomattavan eriarvoiseen asemaan ja olisi lisäksi vaikeasti tulkittava ja rajattava. Esimerkiksi monet sote-järjestöt tekevät tärkeää työtä lasten ja nuorten hyvinvoinnin hyväksi, vaikka näitä ei ole luokiteltu nuoriso- ja lapsijärjestöiksi.

SOSTE korostaa:

- Lahjoitusten verovähennysoikeus on laajennettava koskemaan kaikille järjestöille tehtäviä lahjoituksia.
- Lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista tulee kiirehtiä jo vuodelle 2025, kun valtionavustusleikkaukset iskevät toden teolla päälle.